

Millum lív og deyða er samtala ofta virðismiklasta amboðið, vit eiga

Sagt verður mangan at tala er silvur, meðan tøgn er gull. Og hóast tað er umráðandi at duga at avlesa, nær frægast er at tiga, so er tað at tala saman tað virðismiklasta amboðið vit eiga, tá ið krabbamein halar teppið undan familjum. Vit tosa við sjúkrarøktarfrøðingar frá Krabbameinsfelagum um tað, sum kann vera so ringt at tosa um, men sum undir røttu umstøðunum kann vera við til at hjálpa einari familju í kreppu

Har finst eitt orð í føroyska málinum, sum ikki er sinnað at flyta seg úr stað. Tvørturímóti heldur tað fast við at vísa aftur til eitt tíðarskeið í søgu okkara, har orðið var tað sama sum ein deyðadómur. Krabbamein er orðið. Og tað ger eftir øllum at døma ikki stórvegis mun, at útlitini fyri at gerast frískur av krabbameini eru munandi betur í dag.

Tí viðgerðirnar og útlitini mennast. Men tann gamla ræðslan hongur við orðinum. Tað eru tey heilt fáu, sum kunnu siga seg frí fyri onkrum slag av ótta, gásarholdi ella kensluligum órógv, tá ið júst hetta orðið verður tikið upp á tungu. Tað vita sjúkrarøktarfrøðingarnir, ið mynda krabbameinsfelagið.

»Orðið krabbamein er so ógvuliga negativt tengt orð. Tað vekir tankar um deyðan beinavegin. Tað ger tað hjá øllum, bæði hjá vaksnum og børnum, sjúklingum, avvarandi og uttanfyristandandi«, siga sjúkrarøktarfrøðingarnir Jansy Gaardlykke og Sólrun Jacobsen, sum starvast í Krabbameinsfelagnum og hava drúgvur royndir á økinum. Dagliga arbeiði teirra, at geva krabbameinssjúklingum góða sjúkrarøkt, fevnir eisini um familju og avvarðandi.

»Fyrr var tað soleiðis, at tey flestu doyðu av krabbameini. Soleiðis er tað tibetur ikki í dag, har nógv gerast frísk aftur. Av tí at viðgerðirnar eru vorðnar so nógv betri, eru munandi færri, sum doyggja av krabbameini í dag í mun til fyrr. Hóast útlitini eru betur, er tað tó framvegis soleiðis, at tess fyrri tú kemur til viðgerðar, tess betri eru tíni útlit fyri at gerast frískur«, leggja royndu sjúkrarøktarfrøðingarnir aftrat.

Men tær gomlu merkingarnar hava framvegis hug at spøkja rundanum hetta orðið. Hóast vit ikki hava líka góðar grundir til at ræðast orðið í dag, so er tó sumt, sum

stendur við: »Tað er framvegis ein álvarslig sjúka, sum fólk doyggja av. Eisini ung og børn. Og tað er syrgiligt, tá tað kemur fyri. So har er sjálvandi ein grund til, at fólk ræðast«

At taka hond um kaos

Hetta er ein av mongu grundunum til, at Krabbameinsfelagið varð sett á stovn. Sjúkrarøktarfrøðingarnir hjálpa fólk, ið eru rakt av krabbameini.

»Fyri tey allarflestu er tað ein skelkur at fáa staðfest krabbamein. Teppið verður hálað undan tær, og lívsgleðin og lívsmótið verður hótt. Alt broytist - ikki minst gerandisdagurin. Alt verður knappliga øðrvísi, og lívið verður merkt av ótta og óvissu. Og tá stinga nógvir spurningar seg upp: Verði eg frísk? Hvat nú, um eg ikki toli kemo? Hvussu við børnunum? Tilveran fyllist av ivamálum. Og tað er nógv ymiskt sum tey, ið eru rakt, ringja til sjúkrarøktarfrøðingarnir um. Ofta ringja tey, uttan at vita ítøkiliga, hvat tey skulu spyrja um. Og soleiðis vil tað ofta vera. Tí har er so nógv at hugsa um og ivast í, og ofta eru tey mestsum yvirtikin av kollveltu støðuni. Tá er tað okkara uppgáva at spyrja og úgreina, hvørji ivamálini, trupulleikarnir og tørvirnir eru. Tað vil siga at hjálpa við at skilja tingini eitt sindur at, og so royna at skipa kaosið, tey eru í«, siga sjúkrarøktarfrøðingarnir.

»Í møtinum við fólk, ið eru rakt av krabbameini og teirra avvarðandi stremba vit eisini eftir at hjálpa teimum at finna meining í meningsloysinum. At vit við okkara arbeiði kunnu vera tann plattformurin, ið fær tey at fáa styrki og mót til at seta hol á tað, sum kann vera svárt og pínufult«, leggja tær aftrat.

Í tilíkkum arbeiði mugu serligir fakligir førleikar til:

»Útbúgvingargrundarlag okkara

er sjúkrarøktarfrøðin. Og tað er ein fantastiska góð basisútbúgving at hava. Tí hon er so alfevnandi. Útbúgvingin hevur jú bæði við sjúku og umsorgan at gera. Tú kanst fara so víða við henni«

Jansy Gaardlykke er dagligur leiðari og ráðgevi í Krabbameinsfelagnum. Aftrat sjúkrarøktarfrøðiliga basisútbúgvingini hevur hon nomið sær eina terapeutiska eftirútbúgving. Og so hevur hon starvast hjá Krabbameinsfelagnum í 22 ár.

Sólrun Jacobsen hevur somu basisútbúgving, men hevur serútbúgving innan palliation. Tað vil siga innan tað økið, sum hevur við linnandi røkt at gera. Eisini hon hevur drúgvur royndir á økinum, tí hon hevur starvast leingi á Landsjúkrahúsinum, serliga innan krabbameinsøkið.

»Tað geri eg nógv brúk av, tá eg arbeiði her. Tað hevur nógv at siga, at tú veitst, hvussu tingini fungera, hvussu viðgerðin fer fram og hvørji árin og hjáárin eru. Tað er mær ein stór hjálp at kenna skipanina innanífrá. Á tann hátt fáa vit jú eisini formidlað neyðugu kontaktirnar«, sigur Sólrun Jacobsen.

Og tað at fáa samband í lag millum sjúklingar og stovnar er ein týðningarmikil leiklutur hjá sjúkrarøktini í felagnum.

»Eitt gott dømi kann vera tá ið sjúklingar koma heim aftur frá viðgerðini í Danmark. Teir vita ofta ikki, hvar teir hoyra heima í skipanini, og hvønn teir skulu venda sær til. Við tað at vit kenna

skipanina, kunnu vit taka okkum av at fáa samband og samstarv í lag við alt heilsuverkið - tað verði seg samstarvið við Landssjúkrahúsið, heimarøktina, Almennastovuna, Hvíldarheimið ella Sjúklingahotellið í Danmark og í Íslandi. Tað er lætt hjá okkum at fáa samband við hesi fólkini og á tann hátt hjálpa tí sjúka at koma inn í skipanina aftur«, greiða tær frá.

Krabbameinsfelagið er longdi armurin hjá tí almenna

Hetta er tó bara ein av mongu tænastunum og endamálunum hjá felagnum, ið hevur eina breiða viftu av nógvum ymiskum tilboðum.

»Vit veita aðrar tænastur, sum tað almenna og heilsuverkið annars ikki fær tikið sær av. Á tann hátt eru vit ein longdur armur hjá teimum. Tað er eitt ískoyti til allar tær tænastur, sum verða veittar sjúklingum inni í heilsuverkinum. At vit øll kunnu standa saman um tann sjúka og tey avvarandi er ómetaliga virðismikið«, siga tær. Tær gera tó samstundis vart við, at Krabbameinsfelagið hevur bert samband við tey, ið seta seg í samband við felagið. Tí Krabbameinsfelagið fær ikki at vita um øll fólk, sum fáa staðfest krabbamein í Føroyum.

»Endamálið hjá Krabbameinsfelagnum er at hjálpa krabbameinssjúklingum og teirra avvarandi, at stuðla gransking, upplýsa um sjúkuna og hvussu hon kann fyrbyggjast. Men endamálið er eisini at ávirka myndugleikarnar til at betra

um økið. Tí vit fáa nógva vitan frá øllum teimum mongu, sum venda sær til felagið og frá teimum vit hava samband við. Bæði vitan um, hvat er gott, og hvat er minni gott, og vit síggja tað sum okkara skyldu at brúka ta vitanina til at ávirka myndugleikarnar til at betra um økið. Tað er tað, sum krabbameinsfelagið hevur gjørt, síðan tað varð stovnað«, greiðar tær frá og vísa til, at mangir batar eru gjordir millum ár og dag.

»Áðrenn 1992 vórðu allir krabbameinssjúklingar til dømis sendir av landinum til Danmarkar. Og tað kanst tú ímynda tær, at tað er ikki lætt at verða sendur av landinum til eitt annað land, har tú noyðist at tosa eitt annað mál, og har tú ert burtur frá familju, kenningum, egnum heimi og øllum tí, sum tú kennir. Tað er jú ræðuligt at fáa staðfest eina sjúku, har lív og deyði er í spæl, og so, omaná tað, at fara av landinum til eitt ókent umhvørvi«, siga tær.

Ein annar partur av sjúkrarøktini

Men hvør er so munurin á arbeiðinum sum sjúkrarøktarfrøðingur í Krabbameinsfelagnum og at starvast sum sjúkrarøktarfrøðingur aðrastaðni?

»Okkara vinkul uppá sjúkrarøktina er øðrvísi við tað at vit ikki taka okkum av kliniska arbeiðinum, sum til dømis tað at skifta sár, vaska sjúklinginum, geva heilivág og annað. Tann partin av tí grundleggjandi sjúkrarøktini gera vit